

a két országot összekötő jótékony-sági akciókat, „közös örökségünket,” s előrevetíti, *A „kis magyarok”*. *Belga–magyar gyermekmentő akciók*” c. kiállítás példáját és tapasztalatait alapul véve hogyan in-

dulhat el a két ország „közös történelmének” feltárása, értelmezése és megértése.

Szűcs Maja
néderlandista, IBM

Szabó Szilárd: Az Osztrák–Magyar Monarchia központi katonai és polgári hírszerző és elhárító szervezete 1850–1918

Debrecen, 2019, Debreceni Egyetemi Kiadó. 241 oldal

Szabó Szilárd a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának adjunktusa. A dualizmus témakörével egyetemi éve alatt kezdett el foglalkozni. Arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia fel nem osztható levéltári anyagát a Bécsi Állami Levéltárban, illetve a Hadi

Levéltárban (Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv; Kriegsarchiv) tanulmányozhassa, ösztöndíjat is nyert. „*Az Osztrák–Magyar Monarchia központi katonai és polgári hírszerző és elhárító szervezete 1850–1918*” a második könyve. Az előszóban felhívja az olvasók figyelmét arra, hogy nem szokásos kémtörténeteket tartalmazó kötetet tart a kezében. A kötet az intézményről, azaz a szervezeti felépítésről, a költségvetésről, a személyi állományról, a jogkörökről, a felderítés szervezetének, illetve ezeknek a dualista államalakulat rendszerébe történő beilleszkedéséről szól. Célját szerző úgy fogalmazta meg, hogy „...*a magyar katonai és polgári hírszerzés és elhárítás központi szervezetének történetét igyekeztem megvizsgálni intézmény- és hivataltörténeti szempontok alapján. Munkám kifejezetten a vizsgált intézmények jogállását, szervezetét, működését, költségvetését és személyi állományát érinti, tehát a kutatás nem terjedt ki az »ügyek« vizsgálatára . . .*”

A dualizmus időszakának felderítő és elhárító tevékenységéről – azon belül elsősorban az úgynevezett kémtörténetek érdekesítő módon tálalt eseményeiről – már számos írás jelent meg magyar nyelven is. A témának viszonylag mérsékelt szakirodalma is létrejött, elsősorban német nyelven. Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai és polgári felderítésének, valamint elhárításának szervezettörténetét azonban – a teljességre törekvés igényével – elsőként Szabó Szilárd foglalja össze művében.

A kötet két megközelítésben gyarapítja a szakterületet. Egyrészt összegzi mindazon kutatási eredményeket, amelyek a téma vizsgálata során korábban keletkeztek. Alkotó módon él a forráskritika eszközeivel, rávilágítva azokra a kérdésekre, amelyeknek megnyugtató módon való tisztázása érdekében további kutatásokra van szükség. Ehhez kapcsolódóan pedig a „Források” és a „Historiográfia” című fejezetekben átfogó és részletes képet nyújt a levéltári forrásokról, a kortárs kiadványokról és a későbbi korokban született feldolgozásokról. Másrészt az Evidenzbureau-t (katonai hírszerzés) és az Informationsbureau-t (polgári hírszerzés) illetően több résztema tekintetében is gazdagítja meglévő ismereteinket, elsősorban az ismeretlenség ködébe burkolt elhárítás tekintetében.

A kötet kronológiai hűséggel mutatja be az Evidenzbureau (Nyilvántartó Iroda) elnevezéssel működő ka-

tonai hírszerzés – amely a haderő vezérkari főnökének az egyik irodájaként működött – történetét. Előszervezetének a Marschbüro tekinthető, amely 1848-ig a főszállásmeesterség főnökének és az Udvari Haditanács elnökének az alárendeltségében működött az idegen haderők nyilvántartásának a feladatkörét ellátva. A következő negyedszázadban azonban számos átszervezésen esett át, nevét és főhatóságát állandóan változtatva, hogy 1871-ben – végleges helyére – a Vezérkar (Generalsstab) főnökének az alárendeltségébe kerüljön, annak egyik irodájaként. A szerző alapos helyzetértékelést végezve vezeti az olvasót a Nyilvántartó Iroda történetében, megismertetve a szervezeti felépítés, illetve az alá- és fölérendeltségi helyzet, továbbá a jogállás és a hatáskör, valamint a költségvetés és létszám változásaival az érdeklődőket.

Az Osztrák–Magyar Monarchia azonban nem csupán a véderő kötelességében folytatott hírszerző tevékenységet, hanem a közös külügyminisztériumban is. Az uralkodó hosszú időn át napi rendszerességgel olvasta a diplomáciai jelentéseket, amelyek a külügyi tárca hírszerzési információit is tartalmazták. A közös külügyminiszter és az uralkodó közötti kapcsolat közvetlen volt abban az értelemben, hogy a kapcsolattartásba Ferenc József kabinetirodáját nem vonták be. A külügyminisztérium hagyományosan rendelkezett a hírszerzéssel foglalkozó részlegekkel. A hírszerző munkát a többször

átszervezett Informationsbureau (Információs Iroda) szervezetében végezték. A külügyi tárca ezen szervezeti egysége munkatársainak a létszáma lényegesen kisebb volt, mint a haderő Nyilvántartó Irodájában foglalkoztatottaké. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a külügyi tárca nem fordított volna kellő figyelmet a hírszerzésre. A tárcának külön rejtjel- és kódfejtő osztálya is volt, amellyel megelőzték az Evidenzbureau-t.

A kötet fontos részét jelentik a kémelhárítással foglalkozó fejezetek. Az Osztrák–Magyar Monarchia kémelhárító szervezetének kiépítése az I. világháborút megelőző évekre tehető. Az uralkodó 1911 decemberében elfogadta a katonai hírszerzés szolgálati szabályzatának olyan értelmű módosítását, mely szerint a Monarchia minden polgári és katonai hatósága köteles támogatni a Nyilvántartó Iroda működését. E segítségnyújtás keretében a társországok hatóságai kötelesek voltak a Nyilvántartó Iroda ügynökei számára útleveleket kiállítani, a megjelölt személyekről információkat átadni, a kémgyanús személyeket megfigyelni, bizalmi személyeket keríteni, a bizalmas levelezést továbbítani. Figyelemmel kellett kísérniük a határforgalmat is.

A kémelhárítás ügyében először az Osztrák Császárság belügyi tárcája bocsájtott ki rendeletet 1911. július 7-én, amely előírta, hogy a bécsi rendőrség kebelében létrehozandó úgynevezett „Zentralevidenzstelle”

fogja az elhárító tevékenység központi szervezetének a szerepét betölteni. Ennek keretében nyilvántartást kellett vezetni a kémgyanús személyekről, melyet a csendőrséggel, bíróságokkal, ügyészségekkel, valamint a társország hasonló szervezeteivel meg kellett osztani. A magyar és a horvát kormányok képviselői 1911. október 30-án Budapesten megállapodtak abban, hogy a kémelhárítás ügyében együttműködnek. Ez lényegében azt jelentette, hogy az Osztrák Császárságban már létrehozott szervezetet és tevékenységet a Magyar Szent Korona területén is meg fogják valósítani.

1914 tavaszán világhosszá vált, hogy a néhány éve létrehozott kémelhárító szervezeten az élet túllépett. Oly sok esemény történt, hogy a szervezet fejlesztésétől nem lehetett eltekinteni. Az újabb átszervezés során Budapesten és Bécsben főállomásokat (Hauptstellen), Bécsben, Budapesten, Zágrábban és Szarajevóban központi állomásokat (Zentralstelle) hoztak létre. Az Evidenzbureau és a két társország, továbbá Bosznia-Hercegovina illetékesei pedig megállapodtak a hatáskörökben, a kémelhárítási teendők elosztásában. Az így kialakult szervezet elnevezését és a hivatali hierarchiában való elhelyezkedését a háború során módosították ugyan, azonban lényeges változtatásokra az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig már nem került sor.

A szerző cáfolja azt a véleményt, hogy a Nyilvántartó Iroda (Evidenz-

bureau) csupán a bécsi rendőr-igazgatósággal tudott kiépíteni jó kapcsolatot. Álláspontja szerint az iroda „... által vezetett katonai hírszerző és kémelhárító apparátus és a polgári, valamint rendőri hatóságok között kölcsönös és sokoldalú együttműködés valósult meg mind a hírszerzés, mind a kémelhárítás területén.”

A kötet négy fő-, és 14 alfejezetből áll. A főszöveget német nyelvről összefoglaló zárja. A kötet végén – összesen 26 oldalon – függelékeket találunk, amelyek a szervezeti felépítéstől a hatáskörön át, a diszlokációig tartanak. Azok a témák szerepelnek a függelékben, amelyeket rajzos formában szemléletesebben és kisebb terjedelemmel lehetett bemutatni annál, mint ahogyan a szerző a főszövegbe tudta volna belefoglalni őket. 14 oldalt foglal el a kötet végén a forrás- és irodalomjegyzék. Levéltári forrásai a bécsi Staatsarchivból, a Kriegsarchivból, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárából származnak. A nyomtatásban kiadott források között négy magyar és 12 német forrásgyűjtemény dokumentumaira hivatkozik.

A munka tartalmában körültekintő és teljességre törekvő. Szerző – amellet, hogy kitér a témakör legújabb kutatásának ismertetésére –, számos saját megállapításával egészíti ki azt. A könyv felépítése logikus, megállapításai korrektek, objektív történelemszemléleten nyugvóak, preconcepciótól mentesek. Szövege mentes az olyan preconcepciózus

elemektől, amelyek napjainkban sajnálatos módon egyre gyakrabban fordulnak elő még a szakirodalom körében is. A szerző nem akarta visszavetíteni napjaink viszonyait a vizsgált időszakra, azzal igazolva a véleményét.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Szabó Szilárd könyve sikeresen mutatja be az Osztrák–Magyar Monarchia felderítésének és elhárításának az intézményrendszerét, ezáltal gyarapítva a szakirodalmat. A hírszerzés két közös ügyhöz, a hadügyhöz és a külügyhöz kapcsolódott. Ebből fakadóan a vizsgált időszakban nem beszélhetünk csak magyar, vagy csak osztrák hírszerzésről. E tevékenység a dualista államalakulat mindkét társországával, az Osztrák Császársággal és a Magyar Királysággal is kapcsolatban állt valamilyen formában. Arról ugyan lehet vitatkozni, hogy a hírszerzésben az osztrák, illetve a magyar fél milyen súllyal és arányban vett részt, az azonban vitathatatlan, hogy a hírszerzés a közös ügyekhez tartozott, annak ellenére, hogy a felderítésről a kiegyezési törvényben halvány utalás sem szerepelt. A szerző nem foglalt állást abban a témában sem, hogy hány hírszerző szervezet működött az Osztrák–Magyar Monarchiában. Az alkotó bölcsen az olvasóra bízta az állásfoglalást, ő „csupán” a tényeket ismertette korrekt és egzakt módon. Akárhogyan is értékeli az utókor az Osztrák–Magyar Monarchia hírszerzésének az intézményeit, az vitathatatlan tény, hogy az utódállá-

mok saját hírszerzésük kiépítése során a monarchia szervezeti és metodikai hagyományaira támaszkodtak.

A kötetet ajánlom mindenkinek, akit érdekel nemzeti történelmünk e szakterületének históriája – különösen pedig a hírszerzés és kémelhárítás szakembereinek, hiszen hivatásuk történetének egy szeletével kapcsolatosan nyerhetnek ismereteket e műből –, mivel közérthető és tudományos formában ismerkedhetnek meg a tényekkel és eseményekkel,

amelyeket a szerző az objektív történelemszemlélet talaján állva gyűjtött, rendszerezett és értékelt, valamint a tudományos közléssel szemben támasztott igényeknek megfelelően mutatott be.

Parádi József

hadtörténész, ny. főiskolai tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Földváry László első világháborús hadinaplója
Szerkesztette és a jegyzeteket írta **Barta Róbert** és **Takács Bálint**
Speculum Historiae Debreceniense 27.
Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2020. 240 oldal

Földváry László hadinaplójával az olvasó nem pusztán egy újabb hadtörténeti munkát vesz kezébe, hanem sokkal inkább a meglevenedő történelem egy szeletét. Az események időbeli közelségében írt, és folyamatosan vezetett naplók ugyanis a személyes emlékezet egyik, ha nem a legfontosabb lenyomatát jelentik. Ennek szemléletes példáját mutatja ez a forrás, amelyet Földváry László vetett papírra, és unokája Dr. Földváry László Zoltán bocsátott – gépelt formában – Barta Róbert és Takács Bálint rendelkezésére, hogy közreadva vegye elejét a felejtésnek. De felelevenítésének és közreadásának egyedi jelentőségét egy általános szempont is fokozhatja, hiszen tar-